



EEN VISIE VOOR BESCHERMING EN BEHOUD VAN DE ZUID VELUWE (-ZOOM)

Ondertitel: een aanzet tot een betere benutting van juridische mogelijkheden het landschap en de cultuurhistorie van de Zuid Veluwe (-zoom) te bewaren

(voor intern gebruik)

opgesteld door:

vereniging 'Vrienden van Park Hartenstein en omgeving'

2010

Inleiding

Pagina: 3

1. BESCHRIJVING EN ANALYSE VAN HET GEBIED	4
1.1 ALGEMEEN BEELD VELUWE:	4
1.1.1 Beschrijving	4
1.1.2 Geschiedenis en identiteit in 't kort	4
1.2 GEBIEDSANALYSE	4
Inleiding	4
1.2.1 Zuid Veluwezoom: Algemeen beeld	4
1.2.2 Geomorfologie	5
1.2.3 Bodem	5
1.2.4 Begroeiing	5
1.2.5 De mens	5
1.2.6 Landgebruik Zuid Veluwezoom tot eind 18 ^e eeuw	5
1.2.7 Industrialisatie	6
1.2.8 Ontwikkelingen 19 ^e eeuw	6
1.2.9 Cultuurhistorie	6
1.2.10 Geschiedenis en identiteiten in 't kort	6
1.2.11 Archeologie	7
1.2.12 Bebouwing	7
1.2.13 Buitenplaatsen en landgoederen	7
1.2.14 Cultuurlandschap	8
1.3 CONCLUSIES	8
2. VISIE BEHOUD EN BESCHERMING ZUID VELUWEZOOM	
2.1 AANLEIDING	9
2.2 VISIE	9
2.3 TOELICHTING	10

Bijlage 1: Bescherm Landschapsgezicht en bestaande Wetten (uit archief 'Noorderbreedte')

Bijlage 2: Uit het gemeentelijk LOP (Landschapsontwikkelingsplan) Renkum

Inleiding

Op uitnodiging van de initiatiefgroep 'Een visie voor de Renkumse landgoederen' zijn op 22 april 2010 vertegenwoordigers van de vereniging 'Vijf dorpen in 't Groen, stichting i.o. 'Renkum Open Landgoed', stichting Tuin Lage Oorsprong, de vereniging 'Vrienden van Park Hartenstein en omgeving' en leden van de genoemde initiatiefgroep o.l.v. een onafhankelijk voorzitter, de heer drs. L. Halvers, bijeen geweest om te overleggen of het mogelijk is gezamenlijk een op de toekomst gerichte visie op de landgoederen te ontwikkelen.

Aan het einde van het overleg is aan elk der deelnemende partijen verzocht voor het volgende overleg (najaar 2010) een visie te presenteren aangaande het behoud en bescherming van de Zuid Veluwe.

Voor de samenstelling van dit document is gegevensonderzoek gedaan. Voor de inhoud van Hoofdstuk 1 is het 'Rapport van het Veluwe-onderzoek' uit 1977 geraadpleegd, uitgegeven door het centrum van Landbouwpublicaties en Landbouwdocumentatie. Dit rapport geeft resultaten weer van het onderzoek naar de waarden van natuur, landschap en cultuurhistorie van de Veluwe ten behoeve van de ruimtelijke ordening en het recreatiebeleid.

Destijds een standaardwerk met, ook voor de huidige tijd, wetenschappelijk waardevolle gegevens ten aanzien van vele aspecten van de Veluwe.

Voor de inhoud van Hoofdstuk 2 van dit document is voor de juridische mogelijkheden voor een betere bescherming van het Zuid Veluwe-gebied, de inhoud van websites geraadpleegd die gerelateerd zijn aan het 'Archief Noorderbreedte' en aan die van Provincie Gelderland.

Dit document is een 'inhoudelijk' document en beschrijft niet het proces, de organisatorische aspecten en de financiering van het project om de doelen m.b.t. een 'betere juridische bescherming én m.b.t. herstel en renovatie van landgoederen en/of buitenplaatsen van de Zuid Veluwe', te bereiken.

Oosterbeek, september 2010.

Tekstsamenstelling: F.L. Welsch (voorz. VvPHe.o.)

Het bestuur van de vereniging 'Vrienden van Park Hartenstein en omgeving'

1. BESCHRIJVING EN ANALYSE VAN HET GEBIED

1.1 ALGEMEEN BEELD VELUWE (Veluwemassief)

1.1.1 Beschrijving

Het is een uitgestrekt gebied met vooral veel bos en heide. Aan de rand is het druk maar in het gebied zelf liggen slechts kleine dorpen in eindeloos groen. Ook grote wilde dieren zoals edelherten en everzwijnen leven hier.

In het Veluwemassief wonen weinig mensen maar er gaan er des te meer op vakantie. Verspreid in het gebied liggen veel terreinen met recreatiebungalows, campings en conferentiecentra. Veel mensen beleven het Veluwemassief vanaf de snelwegen die er langs of er door lopen.

1.1.2 Geschiedenis en identiteit in 't kort

Het Veluwemassief is een van de oudste woongebieden van Nederland (identiteit 'stokoud boerenland'). Door toedoen van de mens veranderde het oerbos vanaf de middeleeuwen in heidevlakten, zandverstuivingen en cultuurbos van een in ons land ongekende schaal. Het Veluwemassief is sindsdien dunbevolkt en meer een doorgangsgebied dan een bestemmingsgebied (identiteit 'doorgangsgebied'). Vanaf de randen gebruikte men de Veluwe voor jacht, plaggenwinning, houtkap en oerwinning van ijzer (identiteit 'wingewest'). In de 19e en begin 20e eeuw was er volop plaats voor activiteiten die ruimte of rust vroegen, zoals militair gebruik, zorg in het groen, Radio Kootwijk en boslandgoederen (identiteit 'functioneel leeg').

1.2 GEBIEDSANALYSE

Inleiding

De Veluwe vormt in zijn totaliteit een uniek natuurgebied. Dit Nationaal Landschap Veluwe kent een grote diversiteit aan landschapstypen: er komen opmerkelijke geomorfologische – (hoogste punt: 100 m. NAP, laagste punt 10.m NAP) en hydrologische structuren voor. Het gebied kent: stuifzanden, stuwwallen, droge -, natte – en vochtige gronden, bron- en sprengbeken, heidevelden, graslanden, grove dennenbossen, beuken- en eikenbossen.

Het ontstaan van dit gebied is terug te voeren op de situatie in de laatste ijstijd. Zonder hier uitvoerig op in te gaan, zijn aan de oost-, zuid- en westzijde van de Veluwe stuwwallen van zand, klei, leem en grint ontstaan.

1.2.1 Zuid Veluwezoom: Algemeen beeld

De Veluwezoom is door de hoogteverschillen en het gevarieerd landschap een aantrekkelijk gebied om te wonen. De landgoederen, buitenplaatsen, steden en dorpen liggen op de flanken van de Veluwezoom.

De begroeiing van de hoger gelegen gebieden bestaat uit bos en heide. Het lager gelegen gebied kenmerkt zich door een open rivierenlandschap.

1.2.2 Geomorfologie

Eén van die stuwwallen is die van Arnhem (gelegen tussen Renkum – Dieren).

De Zuid Veluwezoom is een onderdeel van deze stuwwal.

Geomorfologisch en hydrologisch is een stuwwal een zeer interessant gegeven, dat geldt ook voor de hier genoemde stuwwal:

er komen hoogteverschillen voor van ongeveer 50 m. (7m. NAP tot 55m. NAP), aan de zuidrand vindt men droogdalen alsmede dalen met watervoerende beken.

1.2.3 Bodem

De oudste sedimenten komen voor in de stuwwallen van de Veluwe. Het zijn afzettingen van de grote rivieren, die door het landijs in de Saale-tijd werden opgeperst tot langgerekte enigszins gebogen heuvelruggen waarin de oorspronkelijk horizontaal liggende bodemlagen en nu scheef staan. Het materiaal van de stuwwal is overwegend grof, maar ook kleilagen komen voor. Het materiaal van de stuwwal van de Zuid Veluwezoom is afkomstig van Rijn en Maas. In de Weichsel-tijd werden dekzanden afgezet, met name in de laaggelegen gebieden. In het Holoceen zijn dekzanden, door menselijk toedoen, weer gaan stuiven. In de stuwwal van de Zuid Veluwezoom komen hogere gehalten voor aan minerale stoffen dan op de meer noordelijk gelegen stuwwallen.

De geaccidenteerdheid van het gebied maakt de stuwwal kwetsbaar voor uitspoeling en menselijke betreding.

1.2.4 Begroeiing

Oorspronkelijk kende de Veluwe veel heide en weinig bos, qua (natuurlijk) voedsel een arm gebied.

Vegetatietypen welke in het gebied van de Zuid Veluwezoom voorkomen zijn die van: het adelaarsvarentype (Duno, Hoog Oorsprong, Laag Oorsprong, Valkeniersbossen, Zilverberg, delen van de Cardanusgronden), van het voedselrijk droog bostype (Hemelsche Berg en Laag Oorsprong), droog cultuurlandtype (verspreid liggende akkers op de Zuid Veluwezoom), Amerikaans vogelkerstype (op de flanken), verrijkt tot ruderaal type (zuid-westzijde Heveadorp).

1.2.5 De mens

De Veluwe is reeds zeer lang het woongebied van de mens geweest. De oudste sporen zijn uitgewist door de geologische gebeurtenissen. Vanaf 2450 jaar voor Christus was er sprake van een vorm van landbouw en veeteelt op de Veluwe.

Dit bracht in eerste instantie, door nomadisch gedrag, een vrij open landschap met zich mee, daar men niet aan bemesting deed, men zou het een vorm van rooibouw kunnen noemen. Landbouw en veeteelt ontwikkelde zich tot een systeem, vaste bewoning, bemesting van akkers (enken) middels het potstalsysteem, in het landschap ontstonden heidevelden.

1.2.6 Landgebruik Zuid Veluwezoom tot eind 18^e eeuw

Door de intensivering van de landbouw kwamen de 'hoger gelegen bossen', die zich tot dusver hadden kunnen handhaven in de gevarenzone te liggen. Daar kwamen de gevolgen van de ijzerwinning (b.v. op de Duno) nog bij. Voor de winning van ijzer had men hout nodig

voor in de smeltovens. Deze laatste ontwikkeling dreigde desastreus voor de bossen te eindigen. Men zag in dat instellingen nodig waren deze vernietiging van bosareaal tegen te gaan. Dit leidde tot bosmarken en bosmaalschappen: de uitbating van bossen werd aan regels gebonden.

Vanaf de 14^e eeuw treedt er een verdere verdichting van de plattelandsbevolking op. Uitbreiding van het landbouwareaal en van het landbouwsysteem ving deze groei op, met name door de introductie van boekweitteelt. Vanaf de 17^e eeuw tot in de 18^e eeuw overtrof de groei van de bevolking de uitbreiding van het landbouwareaal. Enerzijds door beperkte beschikbaarheid van nog resterende woeste grond, anderzijds door tegenvallende graanprijzen. Introductie van het handelsgewas tabak bood voor de kleinere boeren uitkomst tot het verkrijgen van een bestaansbasis. De tabaksteelt gaf aan vele handen werk. Zandverstuivingen kwamen al in de 10^e en 11^e eeuw voor, frequent echter in de 15^e en 16^e eeuw. Vanaf de 16^e eeuw begon met het treffen van maatregelen om het stuifzand te beteugelen. Er werd zelfs een 'zandgraaf' aangesteld die speciaal belast werd met het vastleggen van zandverstuivingen. Met wisselend succes. Met name de boeren hadden hier grote moeite mee, omdat zij hun vee niet meer mochten weiden in deze gebieden. Uiteindelijk leidde het er toe dat zich boerenbelangenorganisaties zich ontwikkelde die bestaande verhoudingen zo veel mogelijk trachtte te conserveren.

1.2.7 Industrialisatie

Vanaf de 16^e eeuw tot de 2^e helft van de 18^e eeuw bloeide de papiernijverheid en betekende voor de bevolking arbeid, naast de landbouw, dus inkomen. In de 19^e eeuw kwam de verwerking van suikerbieten op de Zuid Veluwe tot (een kortstondige) ontwikkeling. Begin 20^e eeuw viel aan de rand (Heveadorp) van de Zuid Veluwezoom de bouw van een unieke melkveehouderij op, tevens melkfabriek. Op deze locatie ontstond later de Hevea-rubberfabriek. In het Renkums beekdal was sprake van 'grootschalige' papierindustrie (van Gelder papierfabrieken). 'Hogerop' in het dal kwamen molens voor, in eerste instantie voor het maken van papier, later werden deze omgebouwd tot korenmolens.

1.2.8 Ontwikkelingen 19^e eeuw

De landbouw werd meer veelzijdig, naast roggeteelt, tabak, boekweit werden er aardappelen, voedselknollen geteeld. De marken werden ontbonden en de woeste grond die daardoor vrijkwam werd beplant met vnl. grove dennen.

De Veluwe veranderde in niet onbelangrijke mate daardoor van beeld.

Een andere opvallende verandering voor het Veluwse landschap, met name op haar flanken was de stichting, c.q. aanleg, van landgoederen.

1.2.9 Cultuurhistorie

Cultuurhistorische waarden zijn objecten in een gebied die iets vertellen over de geschiedenis. Kerken, bossen of landschappen zijn voorbeelden van cultuurhistorische waarden. De cultuurhistorische waarden functioneren daarmee als zichtbaar 'bewijs' van deze geschiedenis en vertellen over het ontstaan van een dorp of regio.

1.2.10 Geschiedenis en identiteiten in 't kort

De steile helling tussen Veluwe en Rijn bood strategisch voordeel voor de verdediging, handel en nijverheid (identiteit 'strategische ligging'). Er ontwikkelde zich een grote

verscheidenheid aan woonmilieus in een uniek samenspel van reliëf, groene decors en weidse uitzichten (identiteit 'rijke bewoningsgeschiedenis/parklandschap').

1.2.11 Archeologie

De zuidelijke Veluwezoom is archeologisch van groot belang vanwege de aantrekkelijke vestigingsfactoren op de overgang van stuwwal naar de lager gelegen rivier en de doorsnijding door beekdalen. In de gemeente Renkum laat het grote aantal grafheuvels uit het Neolithicum (5300-2000 v.chr.) Tot de bronstijd (2000-800 v.chr.) Zien dat het gebied al vanaf die tijd in gebruik is. Nederzettingen uit deze periode liggen waarschijnlijk nog voor een deel in de bodem verborgen. Een opvallend bouwwerk is de vluchtburcht 'Hunenschans' ten zuidwesten van Heveadorp, hoog op de rand van de stuwwal. Dit mogelijk uit de 8e eeuw stammende bouwwerk wordt beschouwd als een vluchtplaats en als mogelijke bescherming tegen de invallen van de Noormannen. Ook zouden de Romeinen al in de 2e eeuw dit plateau als wachtheuvel aangelegd en gebruikt kunnen hebben. In de Karolingische tijd zijn reeds diverse grote beleende goederen aan de zuidrand van de Veluwe in documenten vermeld, zoals Ostbac (834), Selebach (839), Redichem (960) en Dorenweerd (1260). De historische bronnen duiden aan dat ook in de vroege en Late Middeleeuwen het gebied steeds bewoond is gebleven. Kasteel Doorwerth bevindt zich op de overgang van uiterwaard naar stuwwal. Sporen uit de Middeleeuwen vindt men verder nog bij de verlaten nederzetting Wolfheze (kerk en hof) en in de vorm van de kasteelterreinen Grunsvoort (1372) en Rosande (1382).

1.2.12 Bebouwing

De gemeente Renkum is rijk aan cultuurhistorisch waardevolle bebouwing. De gemeentelijke monumentenlijst telt ongeveer 75 beschermde monumenten; met de afronding van de lopende actualisatie van de lijst zal dat aantal ver boven de honderd uitkomen. Daarnaast zijn er circa veertig beschermde rijksmonumenten, variërend van een hardstenen grenspaal, Kasteel Doorwerth, de N.H. Kerk aan de Benedendorpsweg in Oosterbeek tot het complex van de historische buitenplaats Mariëndaal. Op rijksniveau zijn ook tientallen archeologische monumenten beschermd zoals die hierboven zijn genoemd.

1.2.13 Buitenplaatsen en landgoederen

Reeds in de 17e eeuw vormt de gehele Veluwezoom een aantrekkelijk woon- en recreatiegebied. Hiervan getuigen de vele oude buitens met de daarbij behorende bossen en aangelegde laanbepantingen. De landgoederen de Hemelse berg en de Pietersberg ontstonden in 1728 uit een grotere eenheid. Het landgoed Hartenstein komt voort uit de herberg 'het Rode hert' (1580). Langs de Renkumse beken ligt, ter hoogte van de Bennekomseweg, het buurtschap Harten. Dit buurtschap en zijn gronden omvat het beekdal en de heidegronden ten westen van de Schaapsdrift. In het begin van de 18e eeuw ontstaan uit deze gronden de landgoederen Quadenoord (1703) en Keyenberg. Vanaf 1850 groeit de belangstelling voor het realiseren van buitens en villa's langs de Utrechtseweg (Oosterbeek) en de Dorpsstraat (Renkum). Uit deze periode stammen ook de landgoederen Dreyen en Bato'swijk; het laatstgenoemde ligt tegenwoordig geheel in de bebouwde kom van Oosterbeek. De landgoederenzone bij Oosterbeek heeft de rijksindicatie Belvédère gebied, waarmee het gebied bij uitstek geschikt geacht wordt voor het principe 'behoud door ontwikkeling'.

1.2.14 Cultuurlandschap

Landgoederen vormen in de gemeente Renkum een belangrijk onderdeel van het cultuurlandschap. Er zijn echter ook andere goede voorbeelden van cultuurlandschappen in de gemeente. Ten noorden en oosten van de kernen Renkum en Heesum liggen bijvoorbeeld enkele oude landbouwgebieden alsook landbouwgebieden van recenter datum (zoals de Renkumse enclave). Zij spelen een belangrijke rol in het door mensenhanden gemaakte landschap. Deze landbouwgronden zijn, behalve die van de enclave, nu nog te vinden in de beekdalen en uiterwaarden en als kleine groepen van percelen in het bosgebied. Ook zijn er overblijfselen van oude cultuurbossen, bijvoorbeeld rond Doorwerth en in de omgeving van de Buunderkamp. Tot slot moeten de sprengbeken apart worden genoemd, hoewel vermelding bij de landgoederen ook gerechtvaardigd zou zijn. Loodrecht op de stuwwalrand stroomt een aantal sprengbeken, die uitmonden in de uiterwaarden: de beken op de Duno, Oorsprong en Hemelsche berg en de Seelbeek, Zuiderbeek en de Slijpbeek het zijn gegraven beken in voormalige smeltwaterdalen van de stuwwal. De kop van zo'n beek werd zó diep uitgegraven in de dalwand dat een watervoerende laag werd aangeboord. Verder stroomafwaarts werd het water opgestuwd om een groter verval te krijgen. Dat leverde genoeg kracht op om water- en papiermolens aan te drijven. Om het water vast te houden werd de bodem van de beekloop vaak ondoorlatend gemaakt door die met leem te bekleden. Het zijn dus kunstmatig aangelegde beken die een belangrijke cultuurhistorische waarde hebben door hun vijvers, watervallen en cascades, bruggetjes en molenrestanten.

1.3 CONCLUSIES

De geomorfologische en hydrologische situatie (stuwwal, beekdalen, beken, uiterwaarden) van de Zuid Veluwe is qua belevingswaarde het meest opvallende kenmerk in landschappelijk opzicht, wanneer men dit relateert aan het overwegend vlakke Nederlandse landschap. Deze situatie is door natuurkrachten ontstaan. Het is ook één van de meest kwetsbare onderdelen van het landschap. De bossen die van nature op de Veluwe zijn ontstaan na de clash uit de ijstijd, zijn onder invloed van de mens vrijwel verdwenen. 'Ongeroerde grond' is dan ook op de Veluwe zeldzaam. In het gebied van de Zuid Veluwe zou dit alleen nog voorkomen op een klein gedeelte van de Duno (grenzend ten Z, van het gelijknamige sportpark). De mens is sinds 7000 jaar 'actief' op de (Zuid) Veluwe. Het huidige natuurlijke, landschappelijke en culturele beeld van de Zuid Veluwe is ontstaan door de twee-eenheid van de tot elkaar veroordeelde mens en natuur. De rijkdommen die deze twee-eenheid heeft opgeleverd moeten behouden, waar nodig hersteld worden. Waar mogelijk kunnen, met respect voor de aanwezige waarden, nieuwe rijkdommen worden ontwikkeld en aan het rijke 'beeldgamma' worden toegevoegd.

2. VISIE BEHOUD, BESCHERMING ZUID VELUWEZOOM

Aanleiding (zie hiervoor ook bijlage 2)

Het landschap van de Zuid Veluwe (-zoom) is in onvoldoende mate beschermd tegen ontwikkelingen die de aanwezige waarden van het gebied (kunnen) bedreigen. Dit ondanks dat het gebied valt onder de status van Nationaal Landschap en tot de Ecologische Hoofdstructuur behoort. VvPHe.o. is ook van mening dat het ontbreekt aan een algemeen geaccepteerde visie voor het specifieke gebied en daarmee ook aan toetsingscriteria op basis waarvan negatieve ontwikkelingen juridisch kunnen worden tegengehouden en gewenste ontwikkelingen kunnen worden gestimuleerd. Er is ook sprake van bedreigingen van een heel andere aard. Het beheer van voormalige landgoederen (de gem. parkbossen) bevindt zich decennialang al op een te laag peil met negatieve gevolgen voor deze waardevolle onderdelen van de Zuid Veluwe (zoom). Het karakter van de in de Nederlandse landschapstijl aangelegde gebieden vervaagt sterk. Een verlies voor de cultuurhistorie.

2.1 Visie

De vereniging VvPHe.o. is van mening dat bij de ontwikkeling van ruimtelijke, natuur, landschaps, culturele- en economische plannen, rekening met de geschiedenis en identiteiten van de Zuid Veluwe (-zoom) moet worden gehouden. Binnen gemeentelijke bestemmingsplannen (Wet RO) heeft Welstand wel invloed, maar heeft geen stevige wettelijke basis die een college van Burgemeester en Wethouders bindt, waardoor per gebied de invloed van welstand varieert, hetgeen een gevaar voor het behoud van de identiteit van het gebied kan betekenen.

Om veranderingen in het gebied (herstel en renovatie inclus) op een verantwoorde manier in goede banen te leiden is een extra juridisch instrument noodzakelijk, achtereenvolgens kunnen worden genoemd: a. de instelling van een Beschermd Landschapsgezicht (door de Provincie) op basis van de Natuurbeschermingswet (*zie hiervoor ook bijlage 1*), of b. het opnemen van een aanwijzingsbesluit in het bestemmingsplan: ontwikkelingen blijven mogelijk, maar komt de inpassing daarvan nauwkeuriger en meer doordacht tot stand, omdat deze moet worden getoetst aan het aanwijzingsbesluit dat in het bestemmingsplan ligt verankerd, of c. Provinciaal Omgevingsplan (POP) volgens wet RO, handhaving en ontwikkeling middels verordening. Alle drie zullen leiden tot een eenduidig begrippenapparaat dat de kwaliteit van het Zuid Veluwse landschap definieert.

Voor alle 3 de opties geldt dat de landschappelijke, ruimtelijke, cultuurhistorische, sociaal culturele en sociaaleconomische factoren van het gebied worden beschreven en dat de historie, de huidige situatie en de ontwikkelingsmogelijkheden worden gedefinieerd.

Naast de noodzaak tot een betere juridische bescherming van het gebied is herstel en renovatie van (voorm.) landgoederen/buitenplaatsen evenzo noodzakelijk. Daarbij hoeft niet altijd gestreefd te worden na volledig herstel van het ooit aanwezige ensemble van hoofdgebouw en directe omgeving. In tegendeel, het kan zelfs in een aantal

gevallen onwenselijk zijn. Maar wel dat men de geschiedenis van het landschap in het landschap kan 'aflezen' door op verantwoorde wijze fysieke elementen te vervangen, aan te vullen, te renoveren of (voormalige elementen) om cultuurhistorische redenen op locaties te duiden.

2.2 Toelichting

De geschiedenis van de Zuid Veluwezoom is in grote lijnen terug te zien in het landschap: de vorming van de stuwwal en de beekdalen, de waterlopen waaraan molens hebben gestaan, oude dorpen, de vele landgoederen en buitenplaatsen, grafheuvels, kerken en kastelen (waarvan 1 is overgebleven, kasteel Doorwerth, van de andere twee, kasteel Rosande en kasteel Grunsfoort is alleen de locatie bekend). Kortom: de Zuid Veluwe bezit veel cultuurhistorische locaties. De vereniging 'Vrienden van Park Hartenstein en omgeving' (afgekort: 'VvPHe.o.') vindt dat de geomorfologische -, hydrologische, flora&fauna, landschappelijke en cultuurhistorische waarden van de Zuid Veluwe behouden moeten blijven en zo nodig hersteld moeten worden, maar ook dat deze waarden versterkt en ontwikkeld worden. Het gaat niet om een museale benadering van het gebied, wel om het in verantwoorde banen leiden van verandering. Alleen zo kunnen, zoals hierboven ('Conclusies') al reeds werd opgemerkt, wellicht nieuwe 'rijkdommen' aan dit gebied worden toegevoegd.

De vereniging meent dat het (cultuur-)historische landschap van de Zuid Veluwe (inclusief de archeologische - en bouwkundige waarden) als een geheel moet worden gezien. En dat bij de ontwikkeling van ruimtelijke en economische plannen daarmee rekening wordt gehouden. Ingrepen, ontwikkelingen zouden moeten worden onderworpen aan (voor dit doel nog te ontwikkelen) toetsingscriteria.

De vereniging stelt ook vast dat het landschap van de Zuid Veluwe (-zoom) aan vervaging onderhevig is. Landschappelijke zichtlijnen en panorama's verdwijnen, oude lanen zijn in slechte staat, voor de parkbossen kenmerkende beplantingen verdwijnen, de voor de landschapsstijl bekende padenstructuur wordt steeds minder zichtbaar, scheidsbomen verdwijnen, etc.

Bijlage 1: Beschermd Landschapsgezicht en bestaande Wetten (uit archief 'Noorderbreedte')

Een Beschermd Landschapsgezicht wordt omschreven als 'een samenstel van onbebouwde terreinen of van bebouwde en onbebouwde terreinen die vanwege hun structuren, patronen of elementen dan wel anderszins vanwege hun uiterlijke verschijningsvorm, historisch-landschappelijk van algemeen belang zijn.' (art. 1, sub f, Natuurbeschermingswet 1998) Hierbij kan gedacht worden aan historische buitenplaatsen, renaissancepolders, historische droogmakerijen, esdorpen, oude veenpolders, terpenlandschappen etc. Gedeputeerde Staten (GS) zijn als enige overheidslaag bevoegd om een Beschermd Landschapsgezicht aan te wijzen

Bij een aanwijzing hoort ook een Aanwijzingsbesluit, dat de uiterlijk waarneembare kenmerken van het landschapsgezicht moet bevatten. Tevens wordt daarin aangegeven welke ruimtelijke ontwikkelingen ongewenst zijn en moet er een kaart worden toegevoegd met de begrenzing van het gebied. Uiteindelijk wordt het gebied beschermd door het bestemmingsplan van de betreffende gemeente. Het gebied gaat niet 'op slot', omdat het instrument dynamisch is. Dit houdt in dat ontwikkelingen en andere economische activiteiten kunnen plaatsvinden mits ze de historisch-geografische waarden van het landschap niet aantasten.

Het Beschermd Landschapsgezicht is vergelijkbaar met het Beschermd Stads- en Dorpsgezicht, waarbij de bescherming geschiedt via een regeling in het bestemmingsplan. Dit werkt bijvoorbeeld heel goed in de stad Groningen. Hier blijven ontwikkelingen mogelijk, maar komt de inpassing daarvan nauwkeuriger en meer doordacht tot stand, omdat deze moet worden getoetst aan het aanwijzingsbesluit dat in het bestemmingsplan ligt verankerd. Een dergelijk instrument zou dus ook effectief kunnen zijn voor cultuurhistorisch waardevolle landschappen.

Bestaande wetten

Er lijkt voldoende wettelijk instrumentarium aanwezig te zijn. Waarom nog een instrument erbij? Kan het Beschermd Landschapsgezicht niet geschaard worden onder Beschermd Stads- en Dorpsgezichten, Nationale Parken en Nationale Landschappen, bestemmingsplan, welstand of een beeldkwaliteitplan? In feite niet, want de genoemde instrumenten beschermen weliswaar allemaal een onderdeel van de ruimtelijke ordening, maar geen ervan beschermt specifiek het cultuurlandschap!

De Beschermd Stads- en Dorpsgezichten richten zich op een bepaald ensemble van de bestaande vooroorlogse bebouwing in een dorp of stad. Het instrument heeft géén functie als het om bebouwing of landschap buiten de grenzen van de aanwijzing gaat.

De Nationale Landschappen en Nationale Parken zijn er op de eerste plaats voor de bescherming van de natuur en deze waarden krijgen voorrang op de cultuurhistorische waarden in het landschap.

Welstand heeft wel degelijk invloed op de ruimtelijke ordening, maar heeft geen stevige wettelijke basis die de burger bindt, waardoor per gebied de invloed van welstand varieert.

Het maken van een beeldkwaliteitplan zou van grote invloed kunnen zijn op ruimtelijke ontwikkelingen en zou in elk bestemmingsplan moeten worden opgenomen. Als er dan bijvoorbeeld bouwactiviteiten gaan plaatsvinden, kan de gemeente de plannen toetsen aan het beeldkwaliteitplan. Nadeel van dit instrument is dat het niet verplicht is om het in het bestemmingsplan op te nemen; dit is dus afhankelijk van het gemeentelijke beleid.

Het bestemmingsplan is van groot belang in de ruimtelijke ordening. Alle soorten bescherming worden hierin vastgelegd. Het probleem is echter dat dit nimmer sluitend kan. Er worden vaak gebreken of gaten gevonden in het bestemmingsplan omdat ze verouderd en niet actueel zijn. Hierdoor kunnen ontwikkelingen plaatsvinden die niet meer van deze tijd zijn.

Het Beschermd Landschapsgezicht kan worden ingezet om gebieden met cultuurhistorische waarden te beschermen die niet onder bovenstaande beschermingsmethoden vallen. Het is al verplicht om in het bestemmingsplan alle onbebouwde terreinen een bestemming te geven, maar het bestemmingplan vertelt niets over de kenmerkende waarden die deze terreinen bezitten.

Op dit moment is er zoals gezegd nog geen voorbeeld van een Beschermd Landschapsgezicht. Wel is er in de provincie Groningen een goed beargumenteerde aanvraag voor het Oldambt ingediend bij GS. Misschien krijgt Groningen de primeur. Deze provincie zou daarmee het voortouw nemen in een veranderende denkwijze over landschapsbescherming van specifiek het cultuurlandschap, oftewel óns Landelijk Erfgoed.

Bijlage 2: Uit het gemeentelijk LOP (Landschapsontwikkelingsplan)

Cultuurhistorie
Knelpunten <ul style="list-style-type: none">• agrarisch cultuurlandschap dreigt te verdwijnen door nieuwe (gebruiks)functies (bijv. nieuwe natuur, waterberging)• verdwijnen kwaliteiten door ontbreken financiële middelen voor onderhoud
Kansen en opties <ul style="list-style-type: none">• cultureel erfgoed inzetten voor draagvlak en opbrengsten• karakteristieke cultuurhistorische structuren versterken door nieuwe (combinaties van) functies te zoeken
Bouwstenen voor het LOP <ul style="list-style-type: none">• versterken landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteit (vergroten continuïteit en areaal, opvoeren contrast, versterken randen)• opheffen concrete knelpunten

Landschappelijke structuur
Knelpunten <ul style="list-style-type: none">• verdwijnen landschappelijke continuïteit door versnippering en verstedelijking• verrommeling (o.a. dorpsranden)• verdwijnen landschappelijke karakteristieken (nieuwe gebruiksfuncties, nieuwe natuur, verdere verstedelijking en recreatie)
Kansen en opties <ul style="list-style-type: none">• karakteristieke landschappelijke structuren versterken door nieuwe (combinaties van) functies te zoeken (bijv. groen door rood)• contrasten tussen verschillende landschappelijke structuren opvoeren• ontsnippering (wegen etc. afwaarderen en verwijderen)
Bouwstenen voor het LOP <ul style="list-style-type: none">• versterken landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteit (vergroten continuïteit en areaal, opvoeren contrast, versterken randen)• opheffen concrete knelpunten